

**Kleine verhalen,
grote histories**

HET GEHEUGEN VAN VLAANDEREN

**H\
STO
RIES**

Lannoo

Inhoud

Vlaanderen

Bewerkte familieportretten	19
De Gazette van Detroit	21
De Kerk over geboorte en huwelijk	31
De heraldische liefdesknoop	51
De eerste Vlaamse koers	71
Bovennatuurlijke molenaars	103
De telegrambesteller	123
De wortels van ons bijgeloof	130
Bakerpraatjes	133
Vlaamse volksverhalen	144
De was doen' in de jaren 1950	147
De eerste Belgische auto	151
De wortels van cosplay	181
De tempeliers in Vlaanderen	185
De koloniale wortels van totemnamen	197
Hoe kinderen vlak na WOII naar school gingen	208
Historische ansichtkaarten	211
Wapenschilden door de eeuwen heen	224
Oude lingerie	229
Baardmankruiken	233
De belga, een Belgische munt	248
De driekoningenboon	280

West-Vlaanderen

1 Zeebrugge Waarom zegenen we de zee?	43
2 Brugge De klokkenstampers van Brugge	55
3 Brugge Het Brugse visserijprivilege	63
4 Koekelare Toen roken nog een sport was	110

5 Oudenburg Barges en jaagpaden	127
6 Oostende Strandcabines en papieren bloemen	140
7 Pittem Hofastronoom Ferdinand Verbiest	200
8 Ieper Draak op het Ieperse belfort	205
9 Westhoek Smokkelaars uit de Westhoek	241
10 Eernegem De fietsende fanfare	277

Oost-Vlaanderen

11 Sinaai/Belsele De laatste 'heks' van Vlaanderen	27
12 Ename Oosterse sporen in Ename	38
13 Gent/Evergem Krulbollen in Ghent	75
14 Nevele Over kuipen en vaten	78
15 Geraardsbergen Manneken Pis uit Brussel en Geraardsbergen	86
16 Wichelen Reuzen van Bohemen	115
17 Gent De roots van minivoetbal	165
18 Schellebelle Den beer van Schellebelle	251
19 Lokeren De duivenconstateur	283

Antwerpen

- 20 **Westerlo**
 - De horizontale Belgische driekleur35
- 21 **Oostmalle**
 - Zingen voor Nieuwjaar47
- 22 **Mol**
 - Mysterieuze metseltekens91
- 23 **Antwerpen (provincie)**
 - Antwerpse Moederdag98
- 24 **Antwerpen**
 - Vondelingen en speelkaarten106
- 25 **Antwerpen (provincie)**
 - Verloren Maandag137
- 26 **Antwerpen**
 - De Poesje van Antwerpen155
- 27 **Grobbendonk**
 - Romeinen in Grobbendonk170
- 28 **Wijnegem**
 - Bruegel in Wijnegem178
- 29 **Duffel**
 - De duffelcoat van Duffel192
- 30 **Baarle-Hertog**
 - De grens in Baarle-Hertog214
- 31 **Mechelen**
 - Bellemadam van Mechelen244
- 32 **Turnhout**
 - Het speelgoed onder onze voeten255
- 33 **Essen**
 - Het Klaveren Vrouwke261
- 34 **Aartselaar**
 - Van schandpaal tot uitdrukking267
- 35 **Herenthout**
 - De Portugezen van de Peer Stoet270

Vlaams-Brabant

- 36 **Merchtem**
 - De steltenlopers van Merchtem13
- 37 **Werchter**
 - De olifant van Werchter58
- 38 **Leuven**
 - Hoe een Filipijnse reuzin in Leuven terecht kwam83
- 39 **Steenokkerzeel**
 - Middeleeuwse mode94
- 40 **Vilvoorde**
 - Het begin van de eerste Europese trein160
- 41 **Zichem**
 - De Maagdentoren van Zichem175
- 42 **Tervuren**
 - Het Hubertusbrood273

Brussel

- 43 **Brussel**
 - De Meyboom van Brussel258

Limburg

- 44 **Genk**
 - De Griekse diaspora in België66
- 45 **Bocholt**
 - Hoe Bocholt zijn kerktoeren verschoof119
- 46 **Lummen**
 - De Duizendjarige Eik van Lummen189
- 47 **s-Gravenvoeren**
 - De 'Nagelboom' van 's-Gravenvoeren221
- 48 **Noord-Limburg**
 - Limburgse teuten236

Waarom ze in Merchtem tussen de wolken lopen

De steltenlopers van Merchtem

Steltenlopen klinkt misschien als een kinderspelletje, maar in Merchtem is het veel meer dan dat. Deze traditie vertelt het verhaal van een beek die buiten zijn oevers treedt, van folklore en van een gemeenschap die letterlijk boven zichzelf uitstijgt.

Steltenlopen is een eeuwenoude traditie die op plaatsen overal ter wereld is opgedoken, vaak onafhankelijk van elkaar. Zo vonden archeologen oude Romeinse mozaïeken terug waarop balancerende waaghalzen te zien zijn, en nog voordat de eerste Europeanen voet aan wal zetten op Nieuw-Zeeland, waren er al jonge Maori's aan het racen en vechten op stelten.

De lange houten stokken waren simpel te maken en hadden eerst en vooral allerlei praktische toepassingen. Door de eeuwen heen hielpen ze mensen rivieren over te steken, werden ze gebruikt bij werk op hoogte of boden ze herders een beter zicht over hun kudde op uitgestrekte heidevelden. Maar naarmate moderne technologie haar intrede deed, verdwenen de stelten als noodzaak. Wat bleef, was het plezier. Dat zie je ook in het bekende schilderij *Kinderspelen* van Pieter Bruegel de Oude uit 1560, waar twee steltenlopers vrolijk in beeld verschijnen.

Twee steltenlopers – de ene durft al wat meer dan de andere – op een schilderij van Pieter Bruegel de Oude, *Kinderspelen* (detail), 1560.

Maar hoe belandt zo'n wereldwijde traditie ook in Merchtem, een Vlaams dorp tussen Brussel en Opwijk?

De Molenbeek als oorsprong

In Langevelde, een gehucht bij Merchtem in de provincie Vlaams-Brabant, trad de Molenbeek vroeger geregeld buiten haar oevers. Bij zware regenval werd de kleine gemeenschap daardoor plots een eiland, afgesneden van de kern van Merchtem.

De oplossing? Stelten. Met behulp van lange stokken en wat kunde vonden de bewoners zo toch nog hun weg naar school, werk of kerk. En dat met droge voeten. In de winter bevroor het water rond het gehucht, maar ook daarvoor hadden de Langevelders een oplossing. Om over de bevroren of besneeuwde ondergrond te glijden legden ze de weg af op planken – een soort lokale ski's die onder houten blokken hingen. Zo komt het dat de huidige vereniging niet alleen steltenlopers, maar ook blokkenlopers telt.

De leden van de troep

Steltenlopers zijn de sterren van de show. Zij lopen op stelten van 1 tot wel meer dan 4 meter hoog.

Blokkenloopsters zijn voornamelijk vrouwen. Klompen of 'blokken' worden op een paar ski's gemonteerd, een drietal vrouwen stapt erin en glijdt vervolgens synchroon vooruit of achteruit.

Kabasdragers dragen de schoenen van de blokkenloopster. Geen moeilijke job, maar belangrijk!

Ladderdragers helpen de steltenloper op- en afstappen als de stelten meer dan 1 meter hoog zijn. Hij tilt met zijn ladder ook kabels en lichtreclame op, zodat de steltenloper er veilig onderdoor kan wandelen.

Vaandeldragers bepalen wanneer er bepaalde bewegingen ingezet worden.

Muzikanten zorgen voor marsmuziek, zodat blokkenloopsters en steltenlopers vlot in de maat hun stoet of taptoe kunnen stappen.

Van overstroming naar immaterieel erfgoed

Tijdens de Tweede Wereldoorlog viel het sociale leven grotendeels stil. Veel was er niet te beleven onder de bezetting, dus was er grote nood aan ontspanning. In Langevelde greep men terug naar oude gebruiken. Jong en oud gingen opnieuw op stelten lopen. Die waren toen tussen 1 en 3,5 meter hoog, perfect in evenwicht gebracht met zorgvuldig uitgekozen houtsoorten.

In 1945, vlak na de oorlog, organiseerde Merchtem een grote bevrijdingsstoet. Elk gehucht leverde een bijdrage. Waar de ene wijk uitpakte met een praalwagen, verraste Langevelde met iets unieks: 25 stijlvol geklede steltenlopers. Het publiek keek vol bewondering toe. En enkele dagen later was het zover: de oprichting van de Folkloristische Vereniging Steltenlopers van Merchtem was een feit.

Het eerste optreden van de steltenlopers in juni 1945 voor de bevrijdingsstoet in Merchtem.

Gevecht op hoogte

In 2025 vierden de (intussen herdoopte) Koninklijke Steltenlopers van Merchtem hun tachtigste verjaardag. De groep is uitgegroeid tot een volwaardig spektakelgezelschap, met een unieke choreografie, vlaggendragers, blokkenlopers, een eigen muzikensembel én opvallende kostuums in zwart-geel-rood – een patriottische knipoog naar de stoet van 1945.

En ook de adrenalinejunkies kunnen terecht in Merchtem, want de groep houdt het niet enkel bij paraderen. Er ontstond ook een sportief kantje: het steltengevecht. Het principe is simpel: wie blijft staan, wint.

‘Met stevige schouderduwen, een strategische zet van de stelten, of zelfs een tik met het achterwerk probeert men de ander uit balans te brengen’, zeggen secretaris Janick Appelmans en voorzitter Roger Daelemans van de Koninklijke Steltenlopers van Merchtem.

‘Dat is niet zonder risico: polsen, enkels of ego’s durven al eens gekneusd te raken.’ En helmen? Die worden niet gedragen. ‘Je voelt wanneer je gaat vallen’, klinkt het. ‘En dan spring je liever zelf dan te crashen. Het vallen is zelfs deel van de training – elegant leren rollen hoort erbij.’

Meer dan folklore

Hoe komt het dat deze traditie toch blijft voortleven? ‘Omdat ze in Merchtem veel betekenis heeft’, zeggen Janick en Roger. ‘Kinderen groeien ermee op, volwassenen blijven hun hele leven betrokken. Sommige leden lopen nog vlot op stelten als ze zestig of zeventig zijn. De vereniging biedt

een plek voor elke rol: van muzikant tot vlaggendrager, van blokkenloper tot steltenvechter.’

‘Maar bovenal is het een verhaal dat stevig verankerd zit in de geschiedenis van Merchtem: een traditie die begon als noodzaak, uitgroeide tot verzetssymbool, en vandaag de trots van een hele gemeente is.’

En het publiek? Dat zit allang niet meer alleen in Vlaanderen. De Merchtemse steltenlopers traden onder meer op in China, Vietnam, de Verenigde Staten en de Verenigde Arabische Emiraten, en professionele impresario’s weten hen te vinden.

‘De traditie begon als noodzaak, groeide uit tot verzetssymbool en is nu de trots van een hele gemeente.’

— Roger Daelemans, Koninklijke Steltenlopers van Merchtem

TE VEEL RETOUCHE SCHAADT SLUIF

Bovendien is afbreuk van het ongevoelen-
rondte negatief, waarin de rimpels
te sterk opkomen. Onder zijn die trek-
ken vanacht, hoewel naar de omk-
len vanmigen wat te veel, het voor-
beeld is nu wat keel. Daar retouche
wordt van kop trouwen al spoedig
hinder op het negatief. Ontwikkel
des nach.

Bovendien echter is met natte retou-
che de achtergrond verlevendigd, op
zichzelf is dat goed, maar hier is het
verkeerd gedaan. De tint is te licht
geworden tegen de kop, vooral links.
En verloopt wolkig naar de kop toe.
Zo moet het niet.

Photoshop avant la lettre

Bewerkte familieportretten

Photoshop, iets moderns? Niet noodzakelijk: ook vroeger slaagden mensen erin om beelden te manipuleren. Dat gebeurde zonder computer, maar wel met een ervaren hand.

Foto's bewerken doen we nu al snel even met softwareprogramma's als Photoshop of met behulp van artificiële intelligentie. Maar ook vroeger – nog voor de komst van het internet en de computer – wisten mensen hoe ze foto's konden manipuleren. Het bewerken van foto's is immers haast zo oud als de fotografie zelf.

Een luxe voor de rijken

Fotografie was lang een luxeproduct. In de 19de eeuw was een foto laten maken duur. Pas vanaf de jaren 1890 en 1900 werd fotografie betaalbaar voor de 'gewone mens'. Toen kwamen ook de klassieke communie- en trouwfoto's in zwang.

Vóór die tijd? Dan liet men meestal geen foto's maken, enkel soms als iemand overleden was, als herinnering. In rijkere families werd er gefotografeerd wanneer een jongetje zijn eerste korte broek kreeg, meestal rond vier of vijf jaar. Want tot dan droegen jongens en meisjes gewoon hetzelfde: een kleedje. Praktisch voor als ze nog niet zindelijk waren. Voor meisjes was het 'fotomoment' op zestien jaar, als ze volwassen kleding mochten dragen: rokken tot aan de enkels.

Beeldmanipulatie in foto's

Beeldmanipulatie gebeurde in de 19de eeuw in verschillende domeinen van de fotografie. In de landschapsfotografie raakte de lucht vaak overbelicht, zelfs al was de belichting correct toegepast. Om dat te omzeilen combineerden fotografen soms twee afbeeldingen, waarbij elk deel de juiste belichting had, of werden de luchtpartijen op de negatieven zwart ingekleurd. Ook stadsbeelden werden in de eerste decennia na 1840 vaak bijgekleurd.

Maar ook in portretfotografie kwam retoucheren geregeld voor. In de 19de eeuw werden vooral de ogen bijgewerkt. Soms stonden die namelijk niet goed op de foto doordat mensen met hun ogen knipperden, of omdat blauwe ogen op foto volledig wit werden, waardoor enkel een enge zwarte pupil te zien was.

Andere keren ging het om het toevoegen of verwijderen van mensen op een foto. Dat merkte ook genealoog Peter Eyckerman, die oude familiefoto's dateert en identificeert voor mensen. Een van de vreemdste dingen die hij tegenkwam, was een groepsfoto uit het begin van de 20ste eeuw waar aan één kant mensen leken bij geplakt te zijn. De foto bleek oorspronkelijk gemaakt te zijn met veel lege ruimte, zodat die later nog kon worden 'aangevuld'. Dat kwam wel vaker voor in die tijd. Familieleden die in Amerika woonden, stuurden bijvoorbeeld portretjes op, die later in de foto werden geïntegreerd om het plaatje compleet te maken. In andere gevallen, zoals tijdens de Eerste Wereldoorlog, werd een soldaat aan het front 'toegevoegd' aan het familieportret. 'Een beetje zoals we nu iemand in een groepsfoto monteren met een app – maar toen gebeurde dat met een geoefende hand', zegt Peter.

En net zoals mensen werden toegevoegd, verdwenen er soms ook gezichten uit foto's. 'Familiëruzie is van alle tijden, en soms werd iemand simpelweg uitgewist', klinkt het. 'Je moet goed kijken,' zegt Peter, 'want de meeste mensen zien het niet. Maar als je weet waar je op moet letten – krasjes, onnatuurlijke lijntjes – dan zie je het.'

Wie deed dat eigenlijk?

Photoshoppen avant la lettre was geen hobby, het was een vak. Je had professionele retoucheurs. Ze hadden vaak een artistieke opleiding gevolgd: ze moesten immers kunnen tekenen. Tegelijkertijd moesten ze ook begrijpen hoe fotografie in elkaar zat. In kleinere dorpen nam de fotograaf of diens vrouw soms zelf het retoucheerwerk voor zijn of haar rekening.

Er circuleerden zelfs handleidingen waarin je kon leren hoe je foto's moest retoucheren. Want ja, het was *serious business*. Al van bij het begin van de fotografie, vanaf 1839, werd er geretoucheerd: wangetjes kregen een gezonde blos, sieraden werden verguld met goudverf, kleren kregen kleur. Dat mensen vroeger altijd sombere kleren droegen, is namelijk een misverstand. Dat beeld is vooral ontstaan doordat de foto's zwart-wit zijn. In werkelijkheid droegen ze heel andere tinten die op oude foto's gewoon niet goed zichtbaar zijn. Naarmate de techniek vorderde, werd de film ook gevoelig voor andere kleuren – eerst blauw, dan groen, en later ook geel en rood.

‘Familiëruzie is van alle tijden, en soms werd iemand simpelweg uitgewist. Als je weet waar je op moet letten, dan zie je het.’

— Peter Eyckerman,
genealoog

Hoe werd er zoal geretoucheerd?

Net zoals portretschilders vóór 1839 hun portretjes opsmukten, zo deden ook fotografen dat na 1839. Het bijretoucheren van portretten op de afdruk met waterverf, krijt of potlood, verf en inkt is een praktijk die in fotostudio's tot in de jaren 1960 en later is blijven bestaan.

Soms werd een gewone foto vergroot tot een portret voor aan de muur. Maar omdat de scherpte dan verloren ging, moesten de details opnieuw getekend worden met houtskool of pastelkrijt. ‘Veel goedkoper dan een schilderij, maar wel met een vergelijkbaar resultaat’, weet Peter.

En natuurlijk werd er ook geëxperimenteerd. Soms te veel. Peter wijst op een foto van een vrouw

waarvan de rimpels wat al te ijverig zijn weggewerkt. Haar gezicht is zo gladgestreken dat haar trekken vervaagd zijn. ‘Je herkent haar amper nog,’ zegt hij.

Een andere optie bestond eruit om op het negatief (glas) te retoucheren. Alles tussen helemaal wegkrassen, wat dan zwart wordt op de afdruk, of volledig zwart verven, wat dan wit wordt op de afdruk, was mogelijk.

Je kon ook verschillende negatieven samenbrengen door verschillende delen te maskeren bij de ene foto en dat deel te halen uit een andere foto.

Wat zien we echt?

Peter besluit met een reflectie die vandaag misschien nog belangrijker is dan toen: ‘Je moet je altijd afvragen: wat zie ik hier écht? Is dit het echte beeld, of is het in scène gezet?’ Zelfs foto's uit de 19de eeuw van veldslagen of soldaten waren vaak geënsceerd. Een snapshot bestond toen niet. Fotografen hadden minstens tien minuten nodig om hun opstelling klaar te krijgen. Wat je ziet, is dus zelden spontaan.

Photoshop mag dan een moderne term zijn, de praktijk is zo oud als de fotografie zelf. En net zoals vandaag, gold ook toen: het beeld liegt niet, tenzij je het leert lezen.